

עיוני הלכה בספר "מוסר אביך"

באורות הקדוש ח"א (עמ' ל"ז) כותב מרן הרב זצ"ל "חזיון בלתי מצוי הוא לראות אדם שהדרישה של הגלגל והנסתר יחד תהיה בו במילואה... האנשים הללו... מהיום הם כפרי רוחם עולם חדש, שהשמים והארץ נושקים זה לזה". הרב שלמה יוסף זיין זצ"ל, בספרו "אישים ושיטות" (עמ' 237), המליץ שורות אלו על הרב זצ"ל עצמו, והדבר ניכר גם בעריכתו של הספר "מוסר אביך": פרקי הספר עוסקים גם בעניני הלכה וגם בעניני מוסר ואמונה כלי להבדיל ולהפריד בין התחומים, ובחלק מהפרקים אף נושקות ההלכה והאגדה זו לזו והענינים כלולים בהמוניה.

במאמר זה נרחיב חלק מעניני ההלכה שבספר ונלכנס.

א. סייגות התורה

בפרק א' סעיף ה' כתב מרן הרב זצ"ל וז"ל:
 "ענין סייגות התורה אינו מצד עצם החבאה לעבירה, רק שכמו שחעבירה רעה בעיניה כמו כל כל הענינים שמקושרים בה, בקשר עילה ועלול, רעים בעינים, וכדאי לפרוש מהם מאד."

479

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 479

בחלכות תראיית

עיוני הלכה ב"מוסר אביך"

שאיסור אכילתו מהתורה - אפילו אכלו הקונה בטעות מחזיר לו המוכר את הדמים, ואילו המוכר לחבירו דבר שאיסור אכילתו מרבירי סופרים - אם כבר אכלו הקונה אין המוכר מחזיר לו כלום, ובש"ך שם סק"ז כתב שאפילו המותר משוויי אין צריך להחזיר, וביאר הגהותיו בחו"מ רל"ד ס"ק ג' שאף דבאיסורי תורה אפי' אוכלן בשוגג צריך כפרה ותשובה להגין על היסורין מ"מ באיסור דרבנן אין צריך שום כפרה וכאילו לא עבר דמי.

ומשמע שהנתיבות ס"ל שאין באיסורי דרבנן פגם עצמי, וכל ענינם אינו אלא להרחיק את האדם מן העבירה. ולכן כשעבר עליהם בשוגג - ולא מתוך שמרד בחכמים - לא עשה כל רע כל זמן שלא הגיע לאיסורי התורה, ועל כן אינו צריך כפרה ותשובה, לא כמו דכתב מרן הרב זצ"ל ולא כמו שעולה מדברי הש"ך.

והנה רבי מאיר www.dafydrop.com מדווינסק בספרו "אור-שמח" (הל' גירושין פ"א הי"ז) סבר בתחילה כהנתיבות וחזר בו, וז"ל: "הנה בגט הניתן בעל כרחו כתבו האחרונים להסתפק אם עבר ונתנו, מטעם שהעדים פסולים שעברו על חרם רגמ"ה, שהחרים גם על הכתיבה והיו כמויף מחוכו. אמנם בשוגג, היינו שהמסדר הטעה את הסופר והעדים שלא ידעו שהגט נסדר כעל כרחו... אפשר לומר דשוגג דרבירי סופרים לא הוי עבירה כלל, דדבר האסור מד"ס אינו איסור כעצם רק מלא תסור ושאל אביך ויגדך כו'. וכיון שלא היה מזיד אשתכח דמה דעבר לא מפני שלא שמע לדברי זקנים ותקנתם, רק מסיבת שלא ידע ותו ליכא עבירה כלל... אמנם לפי"ז יהיה מותר ליתן איסור ד"ס לחבירו בשוגג ולא יעבור על לאו דלפ"ע, ישתקע הדבר ולא יאמר... מוכרח... דשוגג דרבירי סופרים הוי עבירה וצריך כפרה".

וכראיה שגם העובר על איסור דרבנן בשגגה צריך תשובה וכפרה - מביא האו"ש את דברי הכס"מ, שהסביר שמה שכתב הרמב"ם בהל' איסורי ביאה פ"א הי"ב, ש"הבא על ערוה מן העריות כמתעסק אע"פ שאין כוונתו לכך חייב, וכן בחייבי לאורין ושניות", כוונתו "עבר על לאו כרין מי שלא התיר בו, שאע"פ שאינו לוקה הרי הוא חייב לשמים, וכן בשניות חייב לשמים אע"פ שאין מענישים

בהערות הרב צבי יהודה זצ"ל שם (הע' י"ח) הפנה למכילתא בא (פרשה נ'), האומרת: "כדי להרחיק אדם מן העבירה ולעשות סייג לתורה", שמשמע שישנם שני ענינים - ראשית מרחיקים את האדם מן העבירה, ובנוסף לכך גם עושים סייג - ולזה תוכן נוסף על ההרחקה מהעבירה. וכן הפנה למסילת ישרים פרק י"א, שם נתבאר שכל שסוף טוף יגיע אליו ויגרם אותו כבר הוא בכלל האיסור. ונראה שהדברים תלויים בפלוגתא דרבנן.

מחד גיסא איחא בשו"ע יו"ד סי' פ"א סעי' ז' בהג"ה: "לא תאכל המינות, אפי' ישראלית, דברים האסורים, וכן התינוק בעצמו כי כל זה מוזק לו בזקנותו". וכתב הש"ך שם ס"ק כ"ו וז"ל: "וכן התינוק בעצמו וכו' - כלומר אע"פ דקטן האוכל דברים האסורים מורכבן אין אביו מצווה להפרישו, וכמו שנתבאר בא"ח סי' שמ"ג, היינו מדינא, אבל מ"מ יפרישו מפני שמזיק לו בזקנותו, שמטמטם הלב וגורם לו טבע רע".

הרי מבואר בדבריו שגם איסורי דרבנן מטמטמים את לבו של התינוק, ולא רק איסורי תורה, ואם כן מוכח בדבריו הרב זצ"ל, שענינם של איסורי דרבנן אינו רק להרחיק את האדם מן העבירה, ובמעשים שנאסרו מורכבן אין פגם, אלא גם איסורי חכמים עצמם הם מעשים רעים בעינים.

וכן כתב בערוך השלחן שם ס"ק ל"ד וז"ל: "אפילו באוכל איסורים דרבנן, דאין אביו חייב להפרישו מדינא... מ"מ מטעם טמטום הלב יפרישו, וכל זה כדוק ומנוסה, ובירושלמי חגיגה מבואר דזה היתה סיבת אחר שיצא לתרבות רעה, וכתב אחד מהגדולים שלפי שכוננו אין נוהרים מכל זה רוב הבנים יוצאים לתרבות רעה והן הן עוי פנים שכדור, ואין יראת ה' נוגעת בלבם וכשמכירים אותם אינם מקבלים מוסר [פר"ח] ולכן יזהרו מאד מאד".¹

אולם מאידך גיסא מצינו בשו"ע יו"ד סי' קי"ט סעי' י"ג שהמוכר לחבירו דבר

1. וניין עוד בשו"ע יו"ד סי' קי"ז בס"ז ס"ק ז' ד"ח כתב ב"י בשם חא"ת, ובשו"ת יבני אומר ח"א חו"ד סי' ז' אות ד-ו.

אותו בידי אדם". מפורש בדברי הכס"מ שגם בשניות, שאיסורן מדרבנן, יש חיתוכ לשמים כשעובר עליהן כמתעסק.

אך בספר "משך חכמה" (דברים י"ז י"א) כתב, שא"פ שגם כשווג עוברים על איסור דרבנן - ה"ט מפני שצריך להזהר גם משגגה, אולם מ"מ "הענין הזה אינו כפרט רצון הכורא, רק שצוה לשמוע אליהם", ועפ"ז ביאר את שיטת הרמב"ם כענין מקור החיוב לשמוע לחכמים ועוד ענינים נוספים²

וכן כתב גם הגר"ש שקאפ בספרו "שערי ישר" שער א' פ"ז כדי לבאר מדוע ספק דרבנן לקולא ועוד ענינים, ובפ"י שם הבדיל עפ"י עקרון זה בין איסורי הנאה דאורייתא לאיסורי הנאה דרבנן.

באנשי נור י"ד סי' קכ"ו אות ד' חילק בין שני סוגי איסורי דרבנן: ישנן חקנות שאינן אטו דאורייתא, ואיסורן נסמך על לא תסור, וישנם סייגים לחורה, שאיסורם נסמך על מה שדרשו "ושמרתם את משמרתי" - עשו משמרת למשמרת. חקנות שאינן אטו דאורייתא - אין איסורן בעצמן, וכל האיסור שבהן שלא לסור מדברי חכמים, ועל כן לא הוזהרו גדולים על הקטנים בחקנות אלו. אבל איסור דרבנן שהוא סייג לדאורייתא - יש כח ביד חכמים לעשות איסור בעצם, ועל כן אסור אפילו לקטנים.

המהר"י ענגיל כספרו "אתון דאורייתא" כלל י" ובספרו "בית האוצר" ח"א
הלך קצ"ב דן האם יש איסורי ורבנן שהם איסור חפצא או שכל איסורי חכמים
כולם איסורי גברא, וחקירה זו תלויה לכאורה בדיון שלטן - איסור חפצא הוא איסור
המנות בחפץ פזע, עצמות, ואלו איסור גברא הוא במקום שאין פזע בחפץ, ורק
האדם נמנע מן החפץ כדי להכשל בדבר איסור. אולם יש לדחות.

ועיין עוד בענין שנה באיסורי דרבנן בשדי חמד ח"א מערכת חלפין כללים פאת חדשה אות ק"ה, ובשו"ת
עון וצחק אחי"ע סי' י"ז אות י"א, ובשו"ת יב"ע אומר ח"א חו"ד סי' ד' אות י"ד וסי' י"ז אות ח'
וחלאת, ובמילואים לרמב"א נדרים בחצוי מוסד חרב-קוק סוסי' ג', ודבריו מהר"י עגלי חנוכה לקמן.
ועיין עוד בשו"ת תורת חסד חלק אר"ח סי' ל"א אות ח', ובשו"ת יב"ע אומר חנוכה הקודמת.

ב. התרחקות מדברים המביאים לעבירה

בפרק ג' סעיף ד' כתב מרן הרב זצ"ל וז"ל:

”בכלל המצוה, של איסור תגאות, הוא להתרחק מכל דבר שמעורר את מדותיו ותכונותיו לגאוה. ונראה ברור, כמו שמצינו ביבול-פה באיסורי עריות הוא דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו, כי הוא הדין שאסור לנטות בדבירויו למה שמעוררו לכל דבר איסור שקרוב לנטיה. וכמו שבגיבול פה עי”פ מש”כ בצדק החסידי במסילת ישרים שיעקר הדין הוא שהאיסור הוא מצד ערותו של דיבור עצמו, ולא מצד הרגשת הבאתו להאיסור עצמו, כן גם בכל ענין דיבור שכפי חנוכה הוא מעורר את הלב לאיזה דבר רע, כמו לגאווה וחנופה וכיו”ב, ואף אם יאמר האדם שאינו חושש על זה מצד כוונה מי”מ באיסורו קאי. רק לחסיד גדול מאד, שמדרגות הדורות הקדמונים, ויש שחותר אם רואה צורך שעה לכך, כדאמרם... ועדין צי”ג אם חדרב מוחלט, שאולי איסורי הפה מצד עצם האיסור הם... כדמצינו... שהדיבור אסור, וכמו כן בעי”נ וטנחנרין פי”נ, מיון הוא איסור עצמי, וי”ל שהוא הדין בכל האיסורים, ועי”פ לאותם שהאדם נוטה להם בטבעו. נמצא מי שמדבר דברים שיכבאו לידי גאווה יש בידו שני איסורים: גאווה ונבול פה של גאווה; ואם אינו מביאו עי”פ מאחד לא פלט... אמנם אם במקום דבר מצווה ודבר לדרב דברים נוראים כגאווה מותר מצד כללם דעשה דוחה לית... ובכלל איסורי

בפרק י"א במסילת ישרים אנו קרי: "ויאם לחשוך אדם לומר, שמה שמצאנו על גבול פת, אלא ומה אכיר ומה ילדתינו ומה יצאנו, ומה שמו ידענו בדברים אחרונים, שמצאנו שדבר כזה יודי תחלה, אבל מי שמצאנו דבר חסוד בעלמא לא מלמא אלא לחוש וילמי, אלא חסוד לוי, דע כאן דבר תחלה, ומה שחיי". אלא תחתיה מלמא דברותיו: "שגובי-על דברותיו על דברות פשע, ושפוסל ונות חסוד שסוד ככל שאר עניני תורה, וזה חסוד על פשע, שפוסל שאין כבוד ברת אד חסוד מדיי - האסורים חסוד עשמי, חסוד מלחמה, חסוד כדורמים חסוד אלא האסור חסוד עשמי". ואלו ידועו עניני דבר תחתיה דבר צבי ודודא וצבי ולי, ואלו הפת מכל שבת במסילת ישרים וישם פושט ונול חסודות ואלו בעמול כל האסור.

עיוני חלכה ב"מוסר אביד"

"אסור להשתמש באשה... ויש אומרים דכל שאינו עושה דרך חיבה רק כוונתו לשם שמים מותר. לכן נהגו להקל בדברים אלו".

גם הריטביא' בסוף קידושין כתב וז"ל: "הכל לפי דעת שמים, וכן הלבנתא דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו עושה... ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל, מותר לו להסתכל ולדבר עם הערור ולשאול בשלום אשת איש... אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל ת"ח בוטחין בציציהו..."⁵.

ובפתחי תשובה אה"ע ס' כ"א ס"ק ד' הסביר לפי זה את מה שאמר אלישע לגיחזי "ידוך נא לקראתה ואמר לה השלום לך" (מלכים ב' ד' כו), אע"פ שההלכה היא שאין שואלים בשלום אשה כלל.

ועיינו עוד בדיניי הפוסקים לגבי ריקוד עם הכלה.⁶

ג. איסור מכשול לפני עוור במידות

בפרק ג' סעיף ה' כתב מרן הרב זצ"ל וז"ל:

"לעניין נראה שיש איסור מכשול לפני עור גם במידות... שהרי גם
 בעצה שאינה הוגנת יש איסור מכשול לפני עור... במי שברור לנו,
 שבחתעוררו לאיזו מידה חרצה ברובי שמושיח ישתמש בה ברעתה ח"ו
 איסור גמור ככל איסורי תורה, שמצות עלינו להרחיקו ואסור לגרום כל
 דבר שיביאנו לזה. והרי אפי' שמא יבאו לעשות מצוה שלא מהמובחר
 חשש ריבוי בפי' דב"ת [י' ע"א] שלא לתדוע להם את חלומי, וכן
 חשש שאפי' גזירות וסיגים של מראית עין לבד גזרו חז"ל במידות,

02/03/2020

5. עיין מאירי כתובות י"ז ע"א ד"ח מצוות.

עיון בבית אחיעזי סי' כ"א ותחמקב מה שהביא בשם המחרש"ל ומה שכתב עליו המחבר, בא"צ שם אות י"ט שהאריך לתמוה על ה"בית, כיפה לכל ח"ט" שם אות ח' ובפתחי תשובה אחיעזי סי' ס"ח סק"ב בשם המוסר שם

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 483

הגאון, שדיבור הגאון אסור אע"פ שאינו מביא לגאון, כן מוכח מסוגיא דפי אלו דברים בפסחים (דף ס"ו ע"א) דאמרין מהלל ודבורה שכל המייתיר אס חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, אס נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, וחר"י רק דברים חיו, ואין ראוי לחוש שצדיקים כאלה באו לגאון בלבבם ומכחה דברו, אלא שעצם חדיבור הוא בכלל האיסור. או יותר קרוב לומר שלפני יודע תעלומות גלוי שא"א שידבר דברי גאון ולא יבא לו מעט מהמעט עכ"פ... עכ"פ איך שיחיה חדיבור אסור... ולא חותר כי אס לחסיד גדול במקום צורך גדול... ואין מקום להשתמש בהם כי אס מי שראוי לכך ובשעה ראויה לכך..."

בהערות הרב צבי יהודה זצ"ל (הע' י"א) הביא את מה שדרשו בירושלמי תרומות פ"א ה"ד ערות דבר - ערות דיבור, וכענין זה בריש"י שבת ק"ץ ע"א (ד"ה ערות). ויש להוסיף שכן איתא גם בזהר סוף פרשת נח ובמדרש רבה פרשת קדושים (כ"ד, ד') ובאונקלוס ובראב"ע בדברים כ"ג, ט"ו. עוד ציין למשי"כ בספר חרדים פרק ד' מל"ח מ"ט (בהוצאת עין יעקב - בפרק כ"ד) שדבור נבלה הוא ענף מצווה (ועיין בהוצאה הנ"ל במכוא מהו גדר ענף מצווה). וכן חבב שמהא דשבת ל"ג ע"א "בעוון נבלות פה" משמע שניבול הפה הכלל העיקר דדאורייתא ככל הקדמים שם, וכמו שכתב השאגת אריה בס' כ"ד לענין החטא שלא ברכו בתורה, שלפי חומר העונש - מוכח שהברכה דאורייתא.

והנה בקידושין דף פ"א ע"ב מצאנו שרב אחא בר אבא שקליה לבת ברתיה
אותבה בכנפיה, ואע"פ שאמר שמואל אין משתמשים באשה מ"מ "אנא כאידך
דשמואל סבירא לי, דאמר שמואל הכל לשם שמים". וביאר רש"י: "ואין דעתי
אחריה לחיבת אישות אלא לחיבת קורבה ולעשות קורת רוח לאמה כשאני מחבב
את בתה", ובתוס' כתבו: "ועל זו אנו סומכים השאנו משתמשים בנשים".
ונתבאר כדרייהם שהזיקה מעריות תלויה בכונת האדם, וכשאנו מכוון לחיבת
אישות אינו אסור בקידובה לעריות, וכן פסק הרמ"א באה"ע סי' כ"א סע' ד' וז"ל:

"אסור להשתמש באשה... ויש אומרים דכל שאינו עושה דרך חיבה רק כוונתו לשם שמם מותר, לכן נהגו להקל בדברים אלו".

גם הריטב"א בסוף קידושין כתב וז"ל: "הכל לפי דעת שמים, וכן הלכתא דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצור עושה... ואם מכיר בעצמו שיצור נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל, מותר לו להסתכל ולדבר עם העררה ולשאול בשלום אשת איש... אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצורו, ולא כל ח"ח בוטחין ביצריהן..."⁵.

ובפתחי תשובה אה"ע סי' כ"א ס"ק ד' הסביר לפי זה את מה שאמר אלישע לגיחזי "רוץ נא לקראתה ואמר לה השלום לך" (מלכים ב' ד' כ"ו), אע"פ שההלכה היא שאין שואלים בשלום אשה כלל.

ועיין עוד בדיוני הפוסקים לגבי ריקוד עם הכלה.⁶

ג. איסור מכשול לפני עוור במידות

בפרק ג' סעיף ה' כתב מרן הרב וצ"ל וז"ל:

"לענין נראה שיש איסור מכשול לפני עור גם במידות... שחרי גם בעצת שאינה הוגנת יש איסור מכשול לפני עור... במי שברור לנו, שבחשורו לאיזו מידה חרעה ברובי שמושיה ישתמש בה ברעתה ח"ו איסור גמור ככל איסורי תורה, שמצות עלינו להרחיקו ואסור לגרום כל דבר שיבאנו לזה. ותרי אפי' שמה יבאו לעשות מצוה שלא מהמובחר חשש ריבוי בפ"ק דבב"ת [י' ע"א] שלא לחודיע לחם את חלומי, וכן מצוינו שאפי' גזירות וסייגים של מראית עין לבד גזרו חז"ל במידות,

5. עיין סאורי כתובות י"ז ע"א ד"ח מצוות.

6. עיין בבית אה"ע סי' כ"א ד"ח ותחבוק מה שהביא בשם המחשיל ומה שכתב על דבריו, בא"י שם אות י"ט שחאריך לתמוה על חב"ת, כיפה ללב ח"ט שם אות ח' ובפתחי תשובה אה"ע סי' ס"ה סק"ב בשם התורת חיים.

הגאון, שדיבור הגאון אסור אע"פ שאינו מביא לגאון, כן מוכח מסוגיא דפ' אלו דברים בפסחים (דף ס"ו ע"א) דאמרין מהלל ודבורה שכל המתיר את חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, וחרי רק דברים חיו, ואין ראוי לחוש שצדיקים כאלה באו לגאון בלבבם ומכחה דברו, אלא שעצם הדיבור הוא בכלל האיסור. או יותר קרוב לומר שלפני יודע תעלומות גלוי שא"א שידבר דברי גאון ולא יבא לו מעט מהמעט עכ"פ... עכ"פ איך שיחיה הדיבור אסור... ולא הותר כי אם לחסיד גדול במקום צורך גדול... ואין מקום להשתמש בהם כי אם מי שראוי לכך ובשעה ראוייה לכך...".

בהערות הרב צבי יהודה וצ"ל (הע' י"א) הביא את מה שדרשו בירושלמי תרומות פ"א ה"ד ערות דבר - ערות דיבור, וכעין זה ברש"י שבת ק"ג ע"א (ד"ה ערות). ויש להוסיף שכן איתא גם בזהר סוף פרשת נח ובמדרש רבה פרשת קדושים (כ"ד, ד') ובאונקלוס ובראב"ע בדברים כ"ג, ט"ו. עוד ציין למשי"כ בספר חרדים פרק ד' מ"ח מ"ט (בהוצאת עין יעקב - בפרק כ"ד) שדבר נבלה הוא ענף מצווה (ועיין בהוצאה הנ"ל במכוא מהו גדר ענף מצווה). וכן כתב שמהא דשבת ל"ג ע"א "בעונן נבלות פה" משמע שניבול הפה הוא בכלל העיקר דדאורייתא ככל הקודמים שם, וכמו שכתב השאגת אריה בסי' כ"ד לענין החטא שלא ברכו בתורה, שלפי חומר העונש - מוכח שהכרח דאורייתא.

והנה בקידושין דף פ"א ע"ב מצאנו שרב אחא בר אבא שקליה לבת ברתיה אותבה בכנפיה, ואע"פ שאמר שמואל אין משתמשים באשה - מ"מ "אנא כאידך דשמואל סבירא לי, דאמר שמואל הכל לשם שמם". וביאר רש"י: "ואין דעתי אחריה לחיבת אישות אלא לחיבת קורבה ולעשות קורת רוח לאמה כשאני מהבב את בתה", ובתוס' כתבו: "ועל זו אנו סומכים השתא שאנו משתמשים בנשים". נתבאר בדבריהם שהרחקה מעריות תלויה בכוונת האדם, וכשאנו מכוון לחיבת אישות אינו אסור בקירבה לעריות, וכן פסק הרמ"א באה"ע סי' כ"א סע' ד' וז"ל:

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 485

תוספת

תוספת

עיוני הלכה ב"מסור אבדי"

במלכות הראייה

מכאן ואילך אמר ליה לשמעיה פוק אכריו רבא חלש - מאן דרחים לי לבעי עלי רחמי, ומאן דסני לי לחדי לי, וכתוב בנפול אויבך אל חשמו ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפ"ו. הרי מפורש שרבא לא חשש להכשיל את שונאיו בשמחה לאידו, אף שבודאי אין זו מידה הוגנת.

ועוד איתא בקידושין דף ל"ב ע"א: "רב הונא קרע שיראי כאנפי רבה כריה, אמר איזול איחוי אי רחא אי לא רחא. ודלמא רחא וקעבר אלפני עור לא תתן מכשול? דמחיל ליה ליקריה". מתבאר בגמרא שהבעיה היחידה של מכשול לפני עוור שהיתה לרב הונא היא מצד מצוות כיבוד אב שהיתה מוטלת על רבה בנו, ולכן די היה שימחול כדי שלא יעבור בלפני עוור בהעספת בנו, אך מצד מה שהכשילו במידה שאינה הוגנת לא עבר על לפני עוור. וצ"ע.

ועאכ"כ לשאר הסייגים, וחלא איסור מראית עין קל משאר הסייגים כדמוכח מדברי הפוסקים... אי"כ כשי"כ שסייגים אחרים וגזירות קבוצות חובה הם."

הראיה שהביא הרב וצ"ל מהגמ' בב"ב אינה מכריחה שיש איסור מכשול לפני עוור גם במכשיל את רעהו במידה שאינה טובה, שכן אף שריב"ז גוהר מלהכשיל בעשיית מצווה שלא לשמה - אין זה מחייב לומר שהמכשיל עובר בלאו דאורייתא של "ולפני עוור לא תתן מכשול". וכן גם לגבי הראיה מהגזירה של מראית עין - אפי' נלמד שק"ו ששאר סייגים חובה הם - יתכן שאינם אלא מדברי סופרים, והמכשיל חבירו בעניני המידות אינו עובר על לאו ולפני עור דאורייתא.

בהערות הרב צבי יהודה וצ"ל שם (הע' ל"ח) כתב בשם הרי"מ חרל"פ וצ"ל, שהרב וצ"ל אמר שלא מצא בספרים מי שהזכיר שיש איסור מכשול לפני עוור במידות, רק בספר פלא יועץ, שכתב באות דל"ת ערך דיבור ד"ה המספר וז"ל: "האומר שבתו של אדם בפניו באופן שיכול להיות גורם לו שיגיש דעתו - במקום מצוה עבירה היא בידו, שעובר על ולפני עור לא תתן מכשול".⁷

גם האירחות צדיקים בשער הארבעה עשר, שעו הקנאה, הלך בדרכם של הרב וצ"ל ושל הפלא יועץ, שיש איסור מכשול לפני עוור במידות, וכתב וז"ל: "החכמים הראשונים היו מתפללים שלא תהא קנאתנו על אחרים ולא קנאת אחרים עלינו. למה היו מתפללים על אחרים בזאת המידה יותר ממידות אחרות? אלא כך הענין, כי הרבה בני אדם גורמים שיתקנאו בהם ויחמדו אותם, לכן היו מתפללים על אחרים, כי אולי הם גורמים הקנאה לאחרים והתורה אמרה: ולפני עוור לא תתן מכשול".

ולכאורה יש מקום להשיב על דברי הני תלמי אשלי רבכ"י משני מקומות. ראשית מצוינו בכרכות דף נ"ה ע"ב שרבא "כי הוה חליש יומא קמא לא מגלי,

7. ועיין בספר זה השלחן, להרב שיריז דבליצקי שליט"א, ח"ב סי' קנ"ו, שכתב שיש אינו מכשילו במידות רעות אלא בלאו נסור דאורייתא דשון חר, וחששתו אינה ברורה כדמוכח מדברי תפלא-נוע.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 486

ועאכויכ לשאר חסיגים, וחלא איסור מראית עין קל משאר חסיגים כדמוכ מדברי חפוסקים... איכ כשייכ שסיגים אחרים וגזירות קרובות חובה הם."

הראיה שהביא הרב זצ"ל מהגמ' בב"ב אינה מכריחה שיש איסור מכשול לפני עורר גם במכשיל את רעהו במידה שאינה טובה, שכן אף שריב"ז נוהר מלהכשילם בעשיית מצוה שלא לשמה - אין זה מחייב לומר שהמכשיל עובר בלאו דאורייתא של "ולפני עורר לא תתן מכשול". וכן גם לגבי הראיה מהגזירה של מראית עין - אפי' נלמד שק"ז ששאר סייגים חובה הם - יתכן שאינם אלא מרברי סופרים, והמכשיל חבירו בעניי המידות אינו עובר על לאו ולפני עור דאורייתא.

בהערות הרב צבי יהודה זצ"ל שם (הע' ל"ח) כתב כשם הרי"מ חר"פ זצ"ל, שהרב זצ"ל אמר שלא מצא בספרים מי שהזכיר שיש איסור מכשול לפני עורר במידות, רק בספר פלא יועץ, שכתב באות דל"ת ערך דיבור ד"ה המספר וז"ל: "האומר שבתו של אדם בפניו באופן שיכול להיות גורם לו שיגיס דעתו - במקום מצוה עבירה היא כידור, שעובר על ולפני עור לא תתן מכשול".⁷

גם הארהות צדיקים כשער הארבעה עשר, שער הקנאה, הלך בדרכם של הרב זצ"ל ושל הפלא יועץ, שיש איסור מכשול לפני עורר במידות, וכתב וז"ל: "החכמים הראשונים היו מחפלים שלא תהא קנאתנו על אחרים ולא קנאת אחרים עלינו. למה היו מחפלים על אחרים בזאת המידה יותר ממידות אחרות? אלא כך הענין, כי הרבה בני אדם גורמים שיתקנאו בהם ויחמדו אותם, לכך היו מחפלים על אחרים, כי אולי הם גורמים הקנאה לאחרים והתורה אמרה: ולפני עורר לא תתן מכשול".

ולכאורה יש מקום להשיב על דברי הני תלמי אשלי רבכבי משני מקומות. ראשית מצינו בכרכות דף נ"ה ע"ב שרמב"ם כי הוה חליש יומא קמא לא מגלי,

7. ועין בספר זה השלחן, לחרב שירי דבליצקי שליט"א, ח"ב סי' קמ"ו, שכתב שיש אנו מכשילי במידות רעות אלא בלאו נמיר דאורייתא לשון הרע, וחשטנו אינה בורח כדמוכ מדברי חפוסקים.

מכאן ואילך אמר ליה לשמעיה פוק אכריו רבא חלש - מאן דרחים לי לבעי עלי רחמי, ומאן דסני לי לחדי לי, וכתוב בנפול אויבך אל חשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפ"ו. הרי מפורש שרמב"ם לא חשש להכשיל את שונאיו בשמחה לאידו, אף שבדאי אין זו מידה הוגנת.

ועוד איחא בקידושין דף ל"ב ע"א: "רב הונא קרע שיראי כאנפי רבה בריה, אמר איזול איחזי אי רחח אי לא רחח. ודלמא רחח וקעבר אלפני עור לא תתן מכשול? דמחיל ליה ליקריה". מתבאר בגמרא שהבעיה היחידה של מכשול לפני עורר שהיתה לרב הונא היא מצד מצוות כיבוד אב שהיתה מוטלת על רבה בנו, ולכן די היה שימחול כדי שלא יעבור בלפני עורר בהכעסות בנו, אך מצד מה שהכשילו במידה שאינה הוגנת לא עבר על לפני עורר. וצ"ע.